

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

נח

(חלק ב שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וארבע לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת נח, ל' תשרי — ו' מרחשון, ה'תשפ"ד (ב)

LIKKUTEI SICHOT

Copyright © 2023

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213

(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718

editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

נח

דאָך נח געווען אַ משך זמן „בדורו של אברהם“¹⁸!

און כאָטש אַז בתחלת ימיו האָט אברהם לכאורה נאָך ניט דערגרייכט צו דער שלמות המדריגה פון „צדיק“, ביז אַז עס שטייט אין מדרש „שהי' אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר שיש בידי עון שהייתי עובד ע"ז כל השנים הללו“¹⁹ און ערשט דערנאָך איז ער געוואָרן מכיר את בוראו –

איז אָבער נאָך פאַר זמן בן נ"ח שנה האָט ער שוין לכל הדיעות²⁰ מכיר גע-ווען את בוראו; און דערצו נאָך – אַ הכרה בכח עצמו, ווי דער רמב"ם איז מאַריך בריש הל' ע"ז, ווי אַזוי אברהם איז פון זיך אַליין צוגעקומען צו וויסן און מכיר זיין דעם אויבערשטן „ולא הי' לו מלמד ולא מודיע דבר“

[ניט ווי נח, וואָס זיין ידיעת והכרת הבורא איז (ווי ס'איז משמע²¹) ניט גע-ווען בכח עצמו, און ווי מיר געפינען בנוגע סוד העיבור בפירוש, אַז ער האָט

של אברהם, וטעם בדורותיו בדורו בעת המבול ובדורות שהיו אחריו“.

(8) בניצוצי זהר לזהר שם מתרץ דאז לא נקרא עוד דורו של אברהם שעודנו נקרא אברם. ודוחק הוא שהרי בחז"ל כו' נקרא בכל מקום „אברהם“ גם כשמדובר בזמן שהי' נקרא אברם (ראה ברכות יג, א). ועוד: לפי צ"ל דאלו הי' בדורו של אברהם הכוונה רק לאחרי שאברהם הי' בן תשעים שנה ותשע שנים, שאז א"ל הקב"ה „לא יקרא עוד את שמך אברם“ (לך יז, א. ה).

(9) ב"ר פל"ט, ת.

(10) וכמ"ש הרמב"ם הל' ע"ז פ"א ה"ג (נעתק לקמן בפנים).

(11) ראה לקמן רס"ב.

(12) מדברי הרמב"ם שם ה"ב וג' שזה הי'

החידוש דאברהם.

א. אויפן פסוק (בתחלת פרשתנו) „אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו“, זיינען דאָ צוויי פירושים (ווי רש"י ברענגט בפירושו על התורה) אינעם דיוק פון „בדורותיו“ – „יש מרכותינו דורשין אותו לשבח כו' ויש דורשין כו“². לויט דער דעה אַז „בדורותיו“ מיינט ניט לשבח זאָגן רז"ל (ווי רש"י איז מפרש): „לפי' דורו הי' צדיק ואילו הי' בדורו של אברהם לא הי' נחשב לכלום“⁴.

איז ניט גלאַטיק דער לשון „אילו הי' בדורו של אברהם“: אברהם איז גע-באָרן געוואָרן נ"ח שנה לפני מיתת נח⁵ – ווי דער סימן פון אבן עזרא⁶, „ואברהם אבינו בן נ"ח כאשר מת נח“ – איז

(1) סנהדרין קת, א. ב"ר פ"ל, ט. תנחומא פרשתנו ה. זח"א ס, א (תוספתא). תנחומא באבער פרשתנו ו. וראה לקמן הערה 4.

(2) לשון רש"י עה"פ. ועד"ז הוא בתנחומא באבער שם. ובשאר מקומות שבהערה 1 ליתא.

(3) לשון רש"י עה"פ. וראה מפרשי רש"י (רא"ם,

גו"א, ועוד. ולפי' הענף יוסף לתנחומא שם, מפורש הוא בתנחומא שם) דלכו"ע אם הי' בדור צדיקים והי' צדקתו כמו שהי' בדורותיו לא הי' נחשב לכלום. אלא דפליגי בכוונת התורה בתיבת „בדורותיו“ – אם לשבח הוא דאתא או לגנאי.

(4) ועד"ז הוא בזהר שם, אבל בדרין אחרנין לא הי' נחשב לכלום כמו דרא דאברהם ודרא דמשה ודרא דדוד. בתנחומא: תמים הי' בדר המבול ובדור הפלגה שאלו הי' בדורו של אברהם אבינו לא מצא ידיו ורגליו. בב"ר שם ליתא בדורו של אברהם. ושם א' „אלו הי' בדורו של משה או בדורו של שמואל“. בסנהדרין (ותנחומא באבער) שם „בדורות אחרים“ ולא נזכר שם דור פרטי.

(5) וי"ל שמתעם זה לא נזכר בב"ר שם דורו של אברהם.

(6) פרשתנו עה"פ.

(7) והוא מפרש שבדורותיו כולל גם דורו

אפילו מ'זאָל טייטשן אַז ״דורו של אברהם״ מיינט און הויבט זיך אָן (ניט פון זמן אברהם'ס עבודה מיט זיך, נאָר) פון זינט ער האָט אויפגעטאַן מיט אַנדערע – ״את הנפש אשר עשו בחרן״²², און ווי די גמרא²³ זאָגט אַז דוקא פון דעמולט האָבן זיך אָנגעהויבן די שני אלפים תורה²⁴ – איז דאָך אויך דער אויפטו געווען כמה יאָרן פאַר מיתת נח, ווי די גמרא זאָגט²⁵: ״גמירי דאברהם בהיא שעתא בר חמשין ותרתי הוה״.

ב. וועגן דעם גיל ווען אברהם הכיר את בוראו זיינען דאָ כמה דעות: בן ג'²⁵, בן מ', בן מ"ח²⁶, בן נ'²⁷.

דער רמב"ם אין הל' 28²⁸ ע"ז 29²⁹ זאָגט אַז ״בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו״³⁰. זאָגט אויף דעם דער ראב"ד

עס געלערנט פון (חנוך 13 ו) מתושלח¹⁴ זיין זיידען. ובפרט, לויט ווי דער רמב"ם שרייבט¹⁵ אַז מתושלח האָט געהאַט אַ בימ"ד¹⁶ און אַ ב"ד¹⁷ איז דאָך זיכער אַז זיין הויפט אייניקל נח¹⁸ איז געווען דאָרט און געלערנט דאָרט. ער האָט מקבל געווען פון אַנדערע פאַר אים (און ע"ז איז אויך דער חילוק בנוגע זייער הנהגה: ״נח״¹⁹ הי' צריך סעד לתומכו, אבל אברהם הי' מתחזק והולך בצדקו מאליו״)²⁰ –

איז ווי איז מתאים צו זאָגן ״אילו הי' בדורו של אברהם כו״״, בשעת אַז נח איז יע געווען אַ משך זמן אינעם דור פון אברהם (שוין נאָך דעם ווי אברהם ״הכיר את בוראו״)²¹?

(13) פדר"א רפ"ח.

(14) ראה רד"ל שם שכצ"ל בפדר"א. וראה ג"כ סדר הדורות שנת אלף נו.

(15) מר"ג ח"ב פל"ט.

(16) באחרונים שלא נמצא מקור לזה. ואולי הוא מדרש אכברי הובא ביל"ש בראשית רמז מב ש,ה"י שונה ט' מאות סדרי משנה.

(17) אולי המקור פדר"א הנ"ל שהרי, עיבור הוא בב"ד, וסוד העיבור רק החכמים הגדולים יודעים אותו ואינן מוסרין אותו אלא לסמוכים נבונים (רמב"ם הל' קדה"ח פ"א, ד).

(18) להעיר ממבד"ב פ"ד, ח שמטר לו בגדי אדה"ר (כה"ג).

(19) פרש"י ריש פרשתנו ד"ה את האלקים. מתנחומא פרשתנו שם. דעת ר"ג כו' בב"ר פ"ל שם.

(20) ראה בארוכה עקידה (פ' לך שער טז. ובחזות קשה שער שני). ובכ"מ.

(21) ולהעיר (בתירוץ בדוחק עכ"פ) ד,עשרה זרות מנח ועד אברהם" (אבות פ"ה מ"ב). או י"ל בסגנון אחר: ״נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו״ מדר בוזמן דא, היינו בדרך המבול ולפני המבול, ולגבי דור המבול נאמר בא"ל ״תמים הי' בדורותיו״ (ולא לגבי דורו של אברהם).

אבל בתנחומא שם מפורש ״כנ"ל הערה 4) ״בדור המבול ובדור הפלגה״, ואברהם בעת ההפלגה הי' בן מ"ח שנה. ונמצא נח חי אחרי ההפלגה עשר שנים (סדר עולם פ"א). וגם מפרש"י ריש פרשתנו ״הואיל והזכירו ספר בשבחו״ מובן דהנאמר בקרא

נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו" הוא לא (רק) הקדמה להנאמר לאח"כ, כ"א כמו מאמר המוסגר ע"ד שבחו של נח (בכ"ל, היינו במשך כל ימי חייו).

(22) לך יב, ה.

(23) ע"ז ט, א.

(24) וראה חד"א ג נדרים לב, סע"א.

(25) נדרים שם. ב"ר פ"ל, ח. ויש"נ.

(26) ב"ר שם. וש"נ.

(27) דיעה הא' בפסיקתא רבתי פ' בא.

(28) הל' ע"ז וחוקות הגוים" זהו השם המלא

דהלכות כבדפוס ראשון, קושטא רס"ט (בראש ספר היד במנין המצות על סדר ההלכות שברמב"ם,

וכן בכותרת דספר המדע, והכותרת להל' אלו). ועוד. ובדפוסים שנגעה בהם יד הצנזור כולל הדפוסים שלפנינו (ווארשא, ווילנא, וצ'לום מהם)

בראש הספר ״הלכות עבודת כוכבים ומזלות וחוקות העכו"ם״ (הכותים) וכיו"ב בשאר הכותרות. ובכותרת להל' ע"ז: ״הלכות עבודת כוכבים וחוקותיהם״ ועד"ז שינו בכוכ"כ מקומות בגוף

ההלכות.

(29) פ"א ה"ג.

(30) וכ"ה ברד"ק תולדות כו, ה. במאירי בחבור

התשובה (מאמר א פ"ו ד"ה אמנם קצת יש חכמים): והוא אמרם בהגדה אחרת הביאה הר"ם

ז"ל בן ארבעים שנה הכיר את בוראו. ובפתיחתו למס' אבות (ד"ה והי' זה) הביא זה סתם, לא

בשם הרמב"ם.

בוראו?³⁸

אויך דאַרף מען פאַרשטיין: וויבאַלד אַז „אפשר לקיים זה וזה“ (סיי די דיעה אַז בן שלש הכיר את בוראו און סיי די דיעה אַז ער איז געווען בן ארבעים) און דער רמב"ם אַליין רעדט בתחלת ההלכה וועגן דעם ווי אברהם איז געווען בקטנותו – „כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב כו“, איז פאַרוואָס דערמאָנט ער ניט בפירוש, אַז אין דער צייט ווען „התחיל לחשוב כו“ איז ער געווען בן שלש שנים³⁹.

ג. וועט דאָס זיין מוכן בהקדם כללות הביאור אין רמב"ם הל' ע"ז. אין דעם ערשטן פרק הויבט אָן דער רמב"ם: „בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול“, און נאָכדעם ווי ער איז מבאר בארוכה זייער טעות איז ער מסיים „וזה הי' עיקר ע"ז“.

דערנאָך איז ער ממשיך (אין הלכה ב:) „ואחר שארכו הימים עמדו בבני אדם נביאי שקר ואמרו שהאל צוה ואמר להם עבדו כוכב פלוני כו“, און ער איז מפרט ומסביר ווי מ'האָט אָנגעזעהויבן דינען כוכב פלוני כו' און איז מבאר באריכות ווי מ'איז שפעטער אַרונטער ביז צום נידעריקסטן שלב פון ע"ז. „וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ולא הי'

38 בצפצפ"ג על הרמב"ם כאן: ועי' ב"ב ד' צא דעשרה שנים הי' חבוש ואח"כ בחרו הוה בן נ"ב כמבואר בע"ז ד' ט. ע"ש. והיינו שמוזה מקור שיטת הרמב"ם שהכיר את בוראו בן ארבעים לא בן מ"ה. אבל להעיר שהרמב"ם כאן לא הזכיר שהי' כלוא, אף שכתבו במו"נ ח"ג פכ"ט.

39 אף ש"ל שרמזו במש"כ „ונגמל“. ואדרבא עי"ז מוסיף ביאור (1) למה דוקא אז התחיל כו' (כי נגמל הי' סימן גדלות) (2) בתחלת ג' שנים (נגמל הי' לסוף כד חודש) (גטין עה, ב.).

„יש אגדה בן שלש שנים שנאמר³¹ עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין עקב“.

דער כסף משנה איז מסביר, אַז „אפשר לקיים זה וזה דבן שלש שנים הי' כשהתחיל לחשוב כו“³² להכיר בוראו אבל כשהי' בן ארבעים השלים להכירו³³. ורבינו כתב העיקר שהוא גמר ההיכרא דהיינו כשהי' בן ארבעים שנה. וצ"ל שהי' גורס . . בן ארבעים³⁴ . . ולא בן מ"ח כמו שהוא בספרים“.

מ'דאַרף אָבער פאַרשטיין: וויבאַלד די גירסא הנפוצה אין מדרשים שלפנינו³⁵ איז „בן מ"ח“³⁶ שנה הכיר אברהם את בוראו – פאַרוואָס האָט דער רמב"ם אָנגענומען דוקא די גירסא אַז „בן ארבעים שנה“³⁷ הכיר אברהם את

(31) תולדות כו, ה.

(32) בכס"מ „והגהות כתבו בשם הרמ"ד“. וראה הגהות מיימוניות לפנינו סק"א. אבל בסק"ב שם כתב (ע"ז שכתב הרמב"ם בן ארבעים שנה הכיר) כרבי יוחנן כו' בן מ"ח שנה הכיר כו' ולא כר"ל שאמר בן שלש שנים.

(33) ועד"ז הוא במגן אבות להתשב"ץ בתחלתו. וראה גם מאירי שבהערה 30.

(34) ראה בר"ר (הוצאת תיאודור-אלבק) פס"ד, ה בחילופי נוסחאות שכ"ה בב' כתי' דבר' שם.

(35) כמו שהוא בכ"מ במדרש – ראה בהנסמן בב"ר פ"ל ופס"ד שם.

(36) וכן הגיה בהגה"מ ברמב"ם וממשיך „וכן כתב הר' אלעזר בן ר' יב"ק בשרש קדושת היחוד“³⁸. וכה' בכמה דפוסים וכת"י (הובאו ברמב"ם ספר המדע ירושלים תשכ"ד).

(37) ובפרט שהגירסא בן מ"ח יש לה מקור במק"א, „שהרי בדור הפלגה הי' אברהם בן מ"ח ולא מצינו שנשתתף בעצתם“ (פרש"י לבר' פס"ד, ד). ועד"ז כתב במגן אבות שם „ויצא להם זה המספר (דבן מ"ח הכיר) לפי דעתם כי בשנת מות פלג נפלגה הארץ ואז הי' א"א בן מ"ח שנה כו' ובראותו התפלגות לשונם ובלבולם הפך כוונתם נתקיימה לו אמונת ההשגחה ואז הכיר את בוראו בשלימות“. וכתב שם דהגירסא בן מ' היא „גירסא משובשת“ והנוסחא המדוייקת היא בן מ"ח.

(*) ראה הלשון ברוקח שם לפנינו. וצ"ע.

ב⁴¹ „שכל המודה בע"ז כופר כו' ובכל מה שנצטוו הנביאים ועתד סוף העולם כו". נוסף לזה: וויבאָלד אַז אויך בני נח זיינען געווען מצווה על ע"ז⁴², ווערט מיט דער אריכות באַוואָרנט, אַז כאָטש אין משך פון כו"כ דורות פון זינט ימי אנוש ואילך האָט מען געדינט ע"ז, ביז אַז „פּשט דבר זה בכל העולם"⁴³, זאָל מען ניט מיינען אַז ביי זיי איז דאָס ניט געווען קיין איסור, נאָר זיי האָבן דערמיט עובר געווען אויף ציווי השם.

דער רמב"ם אָבער דערמאָנט ניט אין דעם גאַנצן פרק, אַז אדם הראשון איז נצטווה געוואָרן אויף ע"ז, און איז בכלל ניט מדגיש דעם גודל האיסור בדבר אויך אין יענע זמנים⁴⁴.

קומט אויס, אַז דער המשך ובאריכות סיפור הענינים אין גאַנצן פרק איז לכאורה בלויז אַ סיפור מאורעות, וואָס האָט קיין שייכות ניט צום ספר היד פון רמב"ם⁴⁵ וואָס ענינו איז – הלכות.

(42) וראה הל' מלכים שם ה"ב.

(43) לשון הרמב"ם הל' ע"ז שם ה"ב.

(44) ובפרט שהטעות שבימי אנוש (בתחלת הפרק) אינו ענין ע"ז שב"נ מזהרים עלי, כ"א ענין השיתוף, שמשלשון הרמב"ם בסהמ"צ מ"ע ב משמע שנאסר לבני"ז ולא לב"נ. ראה סהמ"צ להצ"צ מצות אחדות ה' בתחלתה. וידועה השקו"ט בזה – ראה ד"ה באתי לגני תשי"ג ס"ג. וש"נ. וראה גם ס' הערכים חב"ד ח"ב ע' ש.מג. וש"נ. ואכ"מ.

(45) משא"כ במו"נ. ואמנם האריך בענין זה במו"נ ח"ג פכ"ט.

לפי המבואר במו"נ שם (פכ"ט ופ"ל) ש,הכוונה הראשונה מן התורה כולה היתה להסיר ע"ז ומאות זכרה" (פכ"ט), „כי עיקר התורה להסיר הדעת ההוא ולמחות זרעו של עכו"ם" (לשונו שם ספ"ל), נמצא לכאורה שהודעת דבר זה, כתות ואופני ע"ז שהיו עד ימי אברהם, נוגע להידיעה והבנת תוכן הציווים השייכים לע"ז, שהכל בכדי להתרחק ולהסיר מאתנו דעות ועבודות כוונות אלו שהיו נפוצות בעולם, כמו שמבאר במו"נ שם בארוכה.

אמנם [נוסף ע"ז שאז נוגע בעיקר הידיעה

שום אדם מכירו . . אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלה נח שם ועבר, ועל דרך זה הי' העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו".

און אין הלכה ג איז ער מבאר באריכות ווי אברהם איז צוגעקומען להכיר את בוראו און וועגן אַלע מעשים וענינים נעלים וואָס ער האָט געטאָן נאָכדעם איינצופלאַנצן דעם „עיקר גדול" (הכרת הבורא ועבודתו) אין האַרצן פון „אלפים ורבבות", ביז „הודיעו ליצחק בנו . . ויצחק הודיע ליעקב . . ויעקב למד בניו כו", און ווי ס'איז געווען דער מצב פון בני יעקב ביז דער אויבערשטער האָט געשיקט משה רבינו און געגעבן די מצות צו אידן, און – דאָס אַלעס מיט אַן אריכות גדולה.

וואָס לכאורה איז דאָס ניט מובן: דער רמב"ם איז אַ ספר פון „הלכות הלכות" (ווי דער רמב"ם שרייבט בהקדמת ספרו), ניט קיין ספר וואָס דערציילט דברי ימי עולם אָדער אפילו דברי ימי ישראל –

טאָ וואָס איז נוגע להלכה די גאַנצע אריכות פון כל הפרק, ווי אַזוי ס'איז געווען די השתלשלות הירידה פון עובדי ע"ז פון זינט ימי אנוש און ווייטער, ביז צום זמן ווען „בחר ה' בישראל לנחלה והכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהי' משפט ע"ז וכל הטועים אחרי"?

ווען דער רמב"ם וואָלט מקדים גע-ווען, אַז אדם הראשון איז נצטווה גע-וואָרן על (איסור) ע"ז⁴⁶, וואָלט מען גע-קענט פאַרענטפערן (עכ"פּ בדוחק), אַז אריכות הנ"ל איז נוגע צו דעם וואָס דער רמב"ם שרייבט ווייטער אין פרק

(40) כמ"ש בהל' מלכים רפ"ט.

(41) דהל' ע"ז ה"ד.

כו' כלומר שמא תשוט בעין לבך תראה שאלו הן המנהיגים את העולם והם שחלק ה' אותן כו' ותאמר שראוי להשתחוות להם ולעבודן, ובענין הזה צוה ואמר כו' כלומר שלא תטעו בהרהור הלב לעבוד אלו להיות סרסור ביניכם ובין הבורא; און אין ווייטערדיקע הלכות איז ער ממשיך אַז „צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים (וועגן עבודה זרה) כלל ולא נהרהר בה ולא דבר מדברי⁴⁸ . . . וכל⁴⁹ הלאווין האלו בענין אחד הן והוא שלא יפנה אחר ע"ז כו'⁵⁰ ולא ע"ז בלבד הוא שאסור להפנות אחרי' במחשבה אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעקרי התורה כו'⁵¹.

ה. דערפון איז מובן אַז בכדי צו מקיים זיין כדבעי די מצות ל"ת ועשה פון ניט דינען ע"ז איז ניט גענוג צו וויסן בלויז די הלכות בנוגע לעש"י — וואָס מ'דאַרף טאָן און וואָס מ'טאָר ניט טאָן, נאָר אדרבא — לכל לראש דאַרף באַוואָרנט ווערן בתכלית די מחשבה — און דערפאַר די אריכות הגדולה בזה.

עס דאַרף נקבע ווערן במחשבת האדם ולבו, אַז אַלע בראים שבעולם האָבן ניט קיין מציאות פאַר זיך, ובמילא איז ניטאָ קיין מקום מ'זאָל מכבד זיין, מחשיב זיין אַדער דינען ח"ו וועלכן ס'איז נברא⁵² — „לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד

ד. ויש לומר, אַז דער פרק ראשון פון הל' ע"ז ואריכות עניניו איז אַ הקדמה כללית צו אַלע הלכות ע"ז אין רמב"ם.

דער ביאור בזה:

דער חטא פון ע"ז, כאָטש אַז בכללות באַשטייט ער פון איסורים בנוגע למעשה⁴⁶ ובפועל (עבודה זרה), איז אָבער תוכנו⁴⁷ ועיקרו פאַרבונדן מיט מחשבת האדם, הרהור הלב — דאָס וואָס ער טראַכט בלבו ומחשבתו, אַז אַ נברא, אַ מלאך, גלגל כו' איז אַן אלוקה, אַדער לפחות אַ סרסור, מציאות בפ"ע,

וואָס אויך דאָס איז אַן איסור מפורש,

און ווי דער רמב"ם איז מפרט אין די הלכות גלייך בתחלת פרק ב: „עיקר הציווי בע"ז שלא לעבוד אחד מכל הברואים לא מלאך כו' ואע"פ שהעובד יודע שה' הוא האלקים והוא עובד הנברא הזה על דרך שעבד אנוש כו' וענין זה הוא שהזוהירה התורה עליו

דעובדי ע"ז, ולא האריכות בדרגת אברהם ופעולת אברהם (שבה"ג כאן), וכמב"נ שם, שהאריכות שם היא בשיתם ושטותם וע"ד אברהם באו הדברים בקיצור*, הנהן ענין זה הוא לכאורה רק טעמי המצוה ובטהמ"צ מדובר בספרו המורה שם ולא בספרו היד שהוא ספר של הלכות, ואינו מביא טעמי המצוה (ראה הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב בקו"א). (46) אף שגם במצות מעשיות — הרהורי עבירה קשין מעבירה (יומא כט, רע"א. וראה מו"נ ח"ג פ"ח) וראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ג.

(47) גם של המצות והאיסורים שבמעשה. משא"כ המצות שבריש הל' יסוה"ת שענינן רק במוח ולב (לידע שיש שם אלקה, שלא יעלה במחשבה שיש שם אלקה אחר, ליחדו, לאהבו וליראה ממנו). ובלשון אגרת המחבר בריש ספר החינוך: שש מצות כו'.

(* וכן ליתא שם סיום הענין שברמב"ם כאן שארכו הימים כו' וכמעט קט הי' העיקר ששתל אברהם נעקר כו'. ואדרבה, מביא שם מה שאנו רואים היום רוב אנשי העולם מסכמת להגדילו ולהתברך בו . . . ואין חולק עליו כו'.

(48) ה"ב שם.

(49) ה"ג שם.

(50) ורק „כל הנפנה אחרי' בדרך שהוא עושה מעשה ה"ז לוקה" (רמב"ם שם). אבל גם עצם הפני' היא בלאו — ראה נ"כ הרמב"ם שם. וראה סהמ"צ להרמב"ם מל"ת יו"ד. מז. ועוד.

(51) וברמב"ם שם פ"ב ה"ו: כל המודה בע"ז שהוא אמת אע"פ שלא עבדה הרי זה מחרף ומגדף כו'.

(52) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות מילה פ"ב וג'.

און בהלכה ב בריינגט דער רמב"ם אַרויס די נידעריקערע און ערגערע אופנים פון ע"ז וואָס ס'זיינען דאָ – זאָגן, אַז „הא"ל צוה עבדו כוכב פלוני"; און די „כהנים אומרים להם שבעבודה זו תצליחו"; אַדער אַז דער „כוכב עצמו . . אמר להם עבדוני" – ביז צו זאָגן „שזו הצורה מטיבה ומריעה כו" – און אַז זיי קומען מצד דעם וואָס „עמדו בבני אדם נביאי שקר". ד.ה. אַז דער טעות במחשבה ובלב הנ"ל האָט דערפירט⁵⁷ צו אַזאַ ירידה, וואָס איז נאָך למטה פון טעות בשכל ובהבנה, נאָר דאָס איז אַן ענין פון היפך השכל לגמרי, וואָס שטאַמט פון „נביאי שקר . . כחבים אחרים".

און דאָס ברענגט סו"ס צו אינגאַנצן פאַרגעסן על הקב"ה, ווי ס'איז געווען דעמולט – „וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום כו" – אַז בסיבת דעם טעות גדול איז מען בהמשך הזמן געגאַנגען מדחי אל דחי, ביז צום מצב פון פאַרגעסן און ניט וויסן אַז ס'איז דאָ אַ בורא עולם ומנהיגו⁵⁷.

און נאָך דעם אַלעס איז דער רמב"ם מוסיף לתאר (בהלכה ג) ווי אַזוי אברהם אבינו איז צוגעקומען צו ידיעת ה', וואָס דאָס ברענגט אַרויס נאָכמער ווי ביי אַן אדם דאָרף זיין מופרך (אויך מצד שכל) יעדער אופן פון ע"ז – אַז אפילו ווען אברהם האָט זיך געפונען צווישן עובדי ע"ז באופן גרויע⁵⁸, „והוא עובד עמהם", און פונדעסטוועגן איז ער געווען דער

מארבעה יסודות ולא אחד מכל הנבראים מהו"⁵³.

ויתרה מזה – די הקדמה צו הלכות ע"ז איז נוגע צום קיום פון אַלע מצות, וואָרום דער אָפּהיטן מצות ע"ז איז „עיקר כל המצות כולן"⁵⁴.

און דעריבער איז דער רמב"ם מקדים דעם גאַנצן פרק א' פאַר די הלכות ע"ז, אָנהויבנדיק פון „בימי אנוש כו' טעו בני אדם כו' חכמי אותו הדור" און איז מסביר אַז זייער טעות איז באַשטאַנען דערין וואָס זיי האָבן געמיינט, אַז „הואיל והאלקים ברא כוכבים . . וחלק להם כבוד כו", דעריבער איז ראוי מ'זאָל זיי מכבד און משבח זיין, ביז צו בויען פאַר זיי היכלות און דינען זיי ר"ל.

דערמיט גיט דער רמב"ם צו פאַר-שטיין, אַז דער עיקר וסיבה פון ע"ז, (אויך ווי עס איז געווען בימי אנוש) ווען זיי האָבן דערמיט געמיינט „להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה", איז מופרך ניט נאָר מפני ציווי וגזירת ה', נאָר דאָס איז היפך האמת והמצאות, היפך השכל⁵⁵, דאָס האָט זיך גענומען דערפון וואָס „טענו בני אדם טעות גדול"; וויסנדיק „שאתה הוא לבדך" זיינען זיי דורכגע-פאַלן אין חטא ע"ז צוליב „טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך הוא"⁵⁶.

(53) לשון הרמב"ם שם רפ"ב.

(54) רמב"ם שם סה"ד. וראה לשונו במנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם בתחלתו (בריש ספר היד): ספר ראשון אכלול בו כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה וצריך אדם לידע אותם תחילת הכל כגון יתוד השם ב"ה ואיסורי ע"ז. ולהעיר שלא הזכיר שם שאר המצות שבספר המדע (הלכות דעות, ת"ת, תשובה).

(55) ועדמ"ש הרמב"ם בפיה"מ ע"ז פ"ד מ"ז. ע"ש.

(56) ל' הרמב"ם שם פ"א סה"א.

(57) ראה במצות אחדות ה' שם: וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מה' ע"ז שזה ה' טעות אנוש כו' ר"ל ענין השתוף כו' ומזה נמשכים אח"כ לעבוד ע"ז גמורה ולשכוח על ה' ח"ו. וי"ל שהם הם ג' הדרגות הנ"ל שבפנים.

(58) שהרי אז כבר „נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום" כמ"ש בהלכה ב.

ו. עפ"ז קען מען מסביר זיין וואָס דער רמב"ם האָט בוחר געווען די גירסא, וובן אַרבעים שנה הכיר אברהם את בוראו" – און ניט די גירסא, „בן מ"ח" וכיו"ב (ונוסף ע"ז איז טעמא בעי – צוליב וואָס דאַרף דער רמב"ם בכלל זאָגן ווי אַלט ער איז דאָן געוועזן).

ווייל אויך דורכדעם קומט צו אין דער הסברה והדגשה הנ"ל פון שלילת ע"ז:

בנוגע דעם גיל פון ארבעים שנה זאָגן חז"ל⁶² אַז „בן ארבעים לבניה". ד.ה. אַז בעת מען דערגרייכט דעם עלטער פון ארבעים שנה, קומט מען צו, מצד טבע, צו אַ שלמות אין הבנה והשגה (ע"ד ווי „בן שלשים לכח" שלפנ"ז איז אַן ענין אין טבע האדם, ועד"ז „בן ה' למקרא" שלפניו, און „בן חמשים לעצה", „בן ששים לזקנה" כו', שלאח"ז)⁶³.

דערפון איז מובן, אַז די הבנה והכרה אין מציאות הבורא, און אין דער שלילת המציאות והחשיבות פון אַ דבר זולתו ית', איז אַן ענין וואָס איז פאַרבונדן מיט טבע פון שכל הנברא – ניט אַן ענין וואָס איז העכער פון גדר שכל הנברא⁶⁴.

„נביאי שקר. כחביס אחריים" (ג) ההלכה המכרחת שההכרה באלקות (וזה שע"ז מופרכת) הוא מצד שכל האדם, וכנ"ל.
(62) אבות ספ"ה.

(63) וראה ע"ז ה', ב. פרש"י ס"פ תבוא. מאירי לאבות שם.

(64) ומובן שאי"ז סתירה למ"ש הרמב"ם פ"ב ה"ג: „מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על בוריו, ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו" ע"ש – כי שם מפורש „שלא יפנה אחר ע"ז כו' ולא ע"ז בלבד הוא שאסור אלא כל מחשבה שהוא גורם כו'". אבל פשיטא שאדם מותר לחשוב ולהשיג אלקות מתוך הבריאה, ואדרבה – זוהי הדרך לבוא לאהבתו ויראתו כמ"ש הרמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ב. וראה לקמן בפנים סעיף ט.

וואָס „השיג דרך האמת והבין קו הצדק"⁶⁵ מתבוננת הנכונה כו' וידע שכל העולם טועים כו'".⁶⁶

נאָכמער: דער רמב"ם איז אויך מתאר בפרטיות ווי אַזוי אברהם איז צו דעם געקומען – „והי' תמי' האיך אפשר שיהי' הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהי' לו מנהיג ומי יסבב אותו כי אי אפשר שיסבב את עצמו . . ולבו משוטט ומבין".

ד. ה. אַז די בריאה גופא איז מכריח און איז מגלה דעם „דרך האמת", אַז „יש שם אלקה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל כו'".

וואָס דאָס אַלץ איז כנ"ל, אַ הקדמה און אַ יסוד (און אויך אַ טייל) פון הלכות ע"ז: ניט נאָר איז דאָס מועיל ופועל אַז אַ איד זאָל זיך אויסהיטן פון ע"ז במעשה, נאָר דאָס טוט אויף ובעיקר, אַז במחשבתו ובלבו זאָל נקבע ווערן דער אמת וואָס פאַרהיט ס'זאָל איבערהויפט ניט זיין קיין מקום לחטא זה – אַז בשכלו ווערט ביי אים נתאמת אַז אַלע נבראים האָבן ניט קיין שום מציאות וחשיבות מצד עצמם, וכנ"ל⁶⁷.

(59) ע"פ כל הנ"ל מובן דיוק לשונות הנ"ל ברמב"ם, ולא כתב „דרך השם" (כמ"ש לקמן „ויעקב אבינו למד בניו כו' ללמד דרך השם"). וכיו"ב. כי, מדלא הזכיר עד עתה שהי' בזה ציווי ה', מובן שכוונתו בדרך האמת והבין קו הצדק, מצד עצמו. (60) ומפרט גם איך ש„שיבה הצלמים והתחיל להודיע לעם . . ראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם". והיינו דגם המ"ע „לאבד ע"ז ומשמשי' וכל הנעשה בשבילה" (רמב"ם שם רפ"ו) הבין והכיר אברהם מדעתו.

(61) וגם החלוקה של ההלכות היא לא רק חלוקה בקשר להזמן וירידת הדרגות זו למטה מזו, הדמדובר בה"ב הי' לאחרי שארכו הימים, ופשיטא בנוגע להמדובר בהלכה ג', שמתחיל אז מוזמן אברהם – אלא היא (בעיקר) חלוקה בתוכן ההלכה משמיענו (אופן ההתאמתות וידיעת האדם בשלילת ע"ז): (א) בהלכה א' סוג ע"ז שיסודה בטעות בנ"א, (ב) ההלכה בסוג ע"ז שבשקר יסודה,

בן שלש שנים, איז שוין ביי אים געווען אַ הכרה אין אלקות⁶⁵!

ז. און מיט דער נקודה וכוונה איז דער רמב"ם ממשיך ווייטער אין דער הלכה, מאריך ומפרט ווי אַזוי אברהם, התחיל להשיב תשובות כו' ולערוך דין עמהם. . כיון שגבר עליהם בראיותיו ביקש המלך להורגו⁷⁰ כו" אוּן ווי "הי' מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר", ביז ער האָט מחזיר געווען העם, "לדרך האמת" עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה" –

דורך ראיות והכרחים שכליים האָט ער אומגעקערט „אלפים ורבבות" (וואָס זיינען געווען עובדי ע"ז), "לדרך האמת" „ושתל בלבם", וואָס כ"ז איז מוסיף ומדגיש אין דעם חזוק והתאמתות הכרת האדם בשלילת ע"ז כנ"ל.

ת. עפכ"ז איז מבואר ענין הנ"ל, אַז „אילו הי' בדורו של אברהם לא הי' נחשב לכלום":

דאָ ווערט ניט געמיינט אַז לגבי אברהם עצמו „לא הי' נחשב לכלום" נאָר לגבי „דורו של אברהם" –

און „דורו של אברהם" מיינט (ניט די צייט ווען אברהם איז געוואָרן מפורסם בדורו דורך „הנפש אשר עשו בחרן" (וואָס דאָס האָט זיך אָנגעהויבן נאָך בחיי

מטבעו ועיקר יצירתו (כלשון המאירי שם) שנולד מתחלה לזה. וא"כ אין מזה ראי' שכן הוא גם מצד

69 ואף שכתב „כיון שנגמל איתן זה" – (ובפרט עפמ"ש בהערה 39) הרי ממשיך ומוסיף „והוא קטן". היינו משך זמן אחרי שנגמל, ואז התחיל כו' – ככהגה"מ תובא לעיל הערה 32.

70 דגם זה מוסיף בהדגשה הנ"ל, תוקף ההכרה דאברהם באלקות, שהיתה עד למסנ"פ שהוצרך שיעשה לו נס.

71 ראה לעיל הערה 59.

ומהאי טעמא נעמט אָן דער רמב"ם די גירסא פון „בן ארבעים שנה הכיר את בוראו", ווייל דאָס איז דער גיל ווען די הכרת והבנת השכל איז בשלימות,

און דאָס איז בהתאם צו תוכן כל ההלכה והפרק (כאָטש אַז אויך לדעת הרמב"ם איז רוב שנים יודיעו חכמה⁶⁵ וכנ"ל „בן חמישים כו" אויך נאָכדעם איז אברהם נאָכאָנאָנד נתעלה געוואָרן אין הכרת הבורא, בן מ"ח, נ/ וכיו"ב)⁶⁶.

עפ"ז איז אויך מובן וואָס דער רמב"ם דערמאָנט ניט (בתחלת ההלכה) אַז אברהם איז געווען „בן שלש" ווען „התחיל לחשוב ולשוטט במחשבתו" און דערמיט האָט זיך אָנגעהויבן דער ענין פון „הכיר את בוראו" – ווייל דעמולט וואָלט דאָס געגעבן אַ מקום לטעות, אַז דאָס איז ביי אים ניט געווען פאַרבוּדן מיט טבע השכל מצד עצמו, נאָר לגמרי באופן נסי⁶⁷, למעלה מהשכל⁶⁸; זייענדיק

(65 איוב לב, ז.

66 ואולי י"ל שזהו תוכן השגת הראב"ד על מ"ש הרמב"ם „בן ארבעים שנה הכיר" – „יש אגדה בן שלש שנים, שע"פ אגדה זו נמצא דזה שהכיר אברהם את בוראו לא הי' מצד גדר ושכל הנברא כ"א מלמעלה. וי"ל שלכן גם הביא הרא"י „שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי בנין עקב"ב, שמדגיש שהכרת אברהם באלקות וקיום המצות שלו הי' מצד קול ה', שנצטווה. וראה ב"ר רפ"ט: הצ"ע עליו כו'. 67 הכרת לגמרי אין בזה – שהרי אפילו כמה דורות לאח"ז היו מולידין בני חזואו (סנהדרין טט, ב. ב"ר ספ"ח) ובדור המבול תיכף שנולד הי' עוזר לאמו כו' (ב"ר רפ"ו).

68 בחבור התשובה להמאירי שם מפרש דמה דאמרו בן שלש הכיר אברהם את בוראו, ירצו בו שהוא ע"ה להפלת מזגו ולטוב הכנתו אל העיון והשלמות הוכן ביום תחלת למודו להיות זאת הפנה, ר"ל אמונת היחוד, נשלמה על ידו כו". והיינו שבהיותו בן שלש לא הי' גם תחלת הכרתו לחשוב ולשוטט בדעתו (שזה הי' אח"כ בהיותו נער קטן). וראה לשונו בפתיחה לאבות.

וגם עפ"ז מובן מה שלא הביאו הרמב"ם כאן, כי זה הי' מורה שמוגו הטוב והעיון כו' הי' באברהם

נומען מיט הכרה פון אלקות, ע"ד ווי אברהם.⁷⁶

ולפ"ז איז מובן דער לשון „אילו הי' בדורו של אברהם“, ווייל דער מצב הדור איז געווען לאחרי מות נח, ווען אברהם איז געווען בשנות השבעים.⁷⁷

ט. לפ"ז דארף מען אָבער פאַרשטיין דעם המשך בהלכה ג, וואו דער רמב"ם זאָגט, אַז נאָכדעם ווי די בני יעקב זיינען געוואָרן אַן „אומה שהיא יודעת את ה' עד שארכו הימים לישראל במצרים (איז בהמשך לזה געוואָרן אַ שינוי) וחזרו ללמוד מעשיהו ולעבוד ע"ז כמותו כו' וכמעט קט הי' העיקר ששתל אברהם נעקר“ – לפי הנ"ל ברענגט עס אַרויס דעם היפך פון דעם תוכן פון דעם גאַנצן פרק, אַז דער מענטש מצד שכלו גופא איז יודע די אָפּגעפרעגטקייט פון ע"ז, און יודע ומכיר דעם אויבערשטן – און דאָ זאָגט מען, אַז אפילו די „אומה שהיא יודעת את ה'“, חזרו ללמוד מעשיהו ולעבוד ע"ז כמותו.“

76) עדי"ז יל"פ בפרש"י ר"פ לד: לך לך, ושם אעשך לגוי גדול וכאן אי אהה זוכה לבנים, ועוד שאודיע טבעך בעולם – שהכוונה בזה היא לא רק שאז נעשה ידוע ומפורסם בעולם, אלא „טבעך“ זה שמכיר באלקות ומפורסם אלקות נפעל גם בעולם. ואזי נקרא „דורו של אברהם“. והרי בפש"מ מפורש „ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן“ (לך יב, ד).

77) כפשוטו של מקרא, כנ"ל בהערה שלפנ"ז. וגם לפי המובן מתוד"ה וגמירי (ע"ז ט, א) הדליכתו מחרן היתה כשהי' בן נ"ב (וראה סדר הדורות ב"א כג) – אבל ראה מהרש"א שם* – הרי מפורש ברמב"ם „והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' א"ל עולם“ שנאמר כאשר ויטע אשל בבאר שבע לאחרי היותו משך זמן בא". וראה פרש"י וירא (שם, לד). וראה ברכות יג, א: בתחלה נעשה אב לארם ולבסוף (כשנקרא אברהם – בן צ"ט שנה) נעשה אב לכל העולם כולו. אבל ראה מאירי שם (בפתיחתו למס' אבות). וראה מגן אבות לתשב"ץ שם.

* וראה לקוטי חס"י ע' 84 הערה 13, 14.

נח, כנ"ל, נאָר) בשעת דער דור איז געוואָרן דורו, בהתאם צו דעם דרך פון אברהם, צו דעתו שיטתו והנהגתו, וואָס דאָס האָט זיך נאָך ניט אויפגעטאָן בעת ער איז געווען אין אור כשדים וואָס בלויז „גבר עליהם בראיותיו“, און אפילו ניט זייענדיק אין חרן, נאָר אַ סך שפע-טער, ווען „הגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר⁷² ויקרא שם בשם ה' א"ל עולם עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה“:

דער אויפטו אין דעם איז, אַז זייער הכרת הבורא איז געווען ניט (נאָר) דורך דעם וואָס אברהם האָט זיי מנצח געווען, „גבר עליהם בראיותיו“ און אפילו אויך ניט (נאָר) אין אַן אופן וואָס זיי האָבן מקבל געווען בשכלם די הסברות והוכחות פון אברהם, ובמילא איז זייער הכרה אין אלקות געווען ווי אַ צוגעקומענער ענין (פון דעם וואָס אברהם האָט אין זיי אַריינגעגעבן) – נאָר „שתל בלבם“, ער האָט אין זיי אַיינגעפלאַנצט⁷³ די הכרה און ידיעה באלקות, דאָס איז באַ זיי געוואָרן אַן אַייגענע זאָך, ע"ד ווי באַ אברהם – זיי האָבן מכיר געווען אלקות (אויך) מצד זייער שכל גופא.

און דעמולט איז מתאים צו זאָגן אַז דאָס איז „דורו של אברהם“ – אברהם'ס דור⁷⁴, אַז דער דור⁷⁵ איז געווען דורכגע-

72) וירא כא, לג.

73) וע"ד דבר הנטוע, שהארץ עצמה מצמיחה אח"כ.

74) ועפ"ז ה"ז ע"ד הלשון שבדיעה ה' בזהר ובפרש"י „אילו הי' בדרא דכולהו צדיקים“, בדור צדיקים.

75) ראה מאירי בפתיחתו לאבות (ד"ה ונשוב בסופו): והשיב רוח רוב העולם לאמונת ה' ית'. וראה שם לפנ"ז (ד"ה והי' מש"כ) בנוגע להלימוד דחנוך ומתולשל נח.

צוגעקומען (בזמן אברהם) דורך דער אייגענער הכרה – „שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כו”⁷⁸ – דאַרף מען וויסן אַז אויך דאָס איז פאַרבונדן מיט דברי ה', נבואת משה רבינו, דער אויבערשטער „הודיעם דרך עבודתו”.

ויש לומר אַז דאָס איז אויך נוגע להלכה: אפילו דער, וואָס די שלילת מציאות הע"ז און די הכרה איז באַ אים מושג ומוכרח מצד השכל, דאַרף ער מקיים זיין די מצות וציווי ע"ז (אויך די ל"ת שבה, דעם גיט דינען ע"ז) מצד דעם וואָס „הודיעם דרך עבודתו”.

י"ד. על פי הכנ"ל קומט אויס, אַז אין פרק א פון הלכות ע"ז ברענגט דער רמב"ם אַרויס צוויי הלכות: א) אַז דער חטא פון ע"ז איז אַן ענין וואָס איז מופרך אויך מצד שכל האדם, און עס דאַרף באַ אים בשכלו נתאמת ונקבע ווערן די אָפּגעפרעגטקייט און די פרטי ציוויים ואיסורים דע"ז; ב) ומאידך, אַז דער קיום פון דער מצוה בפועל דאַרף גיט זיין „געבויעט” (נאָר) אויף זיין הכרה וידיעה, נאָר ער זאָל עס טאָן דערפאַר וואָס „הודיעם דרך עבודתו”, ווייל דער אויבערשטער האָט אַזוי אָנגעזאָגט ע"ז משה רבינו „רבן של כל הנביאים”. ד.ה. דער קיום בפועל דאַרף זיין מיסוד אויף אמונה בהשם⁷⁹ און אויף דער יראה צו עובר זיין אויף ציווי השם.

78) רמב"ם שם ה"ג.

79) וי"ל שלכן הקדים הרמב"ם „כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם כו”⁸⁰, ואינו אומר שתם שהכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו, כי מדגיש שהחזיק והקיום לדרך עבודתו (ומצות ע"ז ש, הוא עיקר כל המצות כולן) הוא לאחר: א) „שנתנבא משה רבינו”, היינו גילוי דבר ה' מלמעלה, ולא כמו שהי' לפניו שהידיעה וההכרה בה' באה ע"ז

איז דאָס מובן לויטן המשך וסיום הפרק אין רמב"ם, וז"ל: „ומאהבת ה' אותנו עשה משה רבן של כל הנביאים ושלחו כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' בישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהי' משפט ע"ז וכל הטועים אחרי”.

דער רמב"ם איז דערמיט מדגיש: דאָס וואָס די מציאות פון ע"ז און עבודתה באיזה אופן שהוא (אפילו באופן פון דור אנוש) האָט קיין מציאות ניט, איז טאַקע אַן ענין המושג ומובן מצד טבע שכל האדם און מוכרח מצד הבריאה, כנ"ל, און דאָס איז נוגע צו וויסן אַלס הקדמה צו הלכות עבודה זרה, וויבאַלד דאָס איז פועל אין שכל האדם הכרת אלקות און שלילת עבודה זרה, כנ"ל –

אַבער צוזאַמען דערמיט מוז מען וויסן, אַז מ'קען ניט פאַרגלאַזן זיך, בוישן אויף דעם אַליין, אַז זיין שכל זאָל זיין דער איינציקער יסוד צו אָפּהאַלטן זיך פון ע"ז און צו האָבן די הכרה אין מציאות הבורא און דינען אים; ווי מען זעט עס פון ישראל בימים ההם, אַז נאָכן ווערן אַן „אומה שהיא יודעת את ה'” איז ווען „ארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד ע"ז כמותן כו” . . חוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן”

– כדי צו באַוואַרענען פון חטא ע"ז האָבן זיי געדאַרפט אָנקומען צו דעם וואָס „מאהבת ה' אותנו . . עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו וכיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו כו”⁸¹ – ד.ה. אַז דער קיום איז געווען מצד ציווי ה'.

און גיט נאָר די הכרה אין מציאות הבורא נאָר אויך עבודתו, וואָס אויך דאָס איז אַן ענין צו וועלכן מ'איז

„צונו בהאמנת האלקות שנאמין שיש שם עילה וסיבה כו'” – דער ציווי איז, אָז מ'זאָל גלויבן מיט אמונה⁸⁴ (העכער פון שכל) אין דער מציאות פון אָן עילה וסיבה אלקית.

יא. ועפ"י יש להוסיף בפנימיות הענינים:

כשם ווי באַ דער הכרה וידיעה אין בורא עולם, ביי דער מ"ע, איז ניט מספיק צו האָבן בלויז די ידיעה אין אלקות⁸⁵, וואָרום היות אָז דער מענטש איז דאָס מכריח בשכלו הוא – און מיטן שכל קען מען „נעמען” נאָר די בחי' פון אלקות וואָס ווערט נמשך בבחי' „מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא”⁸⁶, ד.ה. ווי דער אויבערשטער כביכול איז זיך מצמצם צו האָבן אַ שייכות צו מציאות העולם – אָבער די הכרה אין „אמיתית המצא” פון אלקות, דער אור האלקי ווי ער איז העכער פון האָבן אַ שייכות צו וועלט – דאָס קען מען „נעמען” נאָר מיט אמונה, וואָס איז למעלה מהשכל;

אָזוי איז דאָס אין דעם צד פון שלילה, אין די ציוויי ואיסורי ע"ז, אָז (ניט בלויז זייער קיום בפועל דאָרף ניט זיין געבויט נאָר אויף שכל, נאָר אויך) דאָס וואָס עס דאָרף ביי אים נתאמת ווערן בשכלו דער העדר המציאות והחשיבות פון יעדער זאך אויסער דעם אויבערשטן (ועאכו"כ

די ציוויי ואיסורי ע"ז זיינען דער צד השלילי, דער ענין פון ל"ת, און דער צד החיובי שבזה איז די מ"ע פון ידיעת ה' ואחדות ה' [און ווי דער רמב"ם זאָגט⁸⁰, אָז דער ספר הראשון פון ספר היד „אכלול בו כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה כו' כגון יחוד השם ב"ה ואיסורי ע"ז וקראתי שם ספר זה ספר המדע”⁸¹] – איז אויך ווען ער רעדט וועגן דער מ"ע ברענגט דער רמב"ם די ביידע דערמאָנטע ענינים:

אין אָנפאַנג הל' יסודי התורה זאָגט ער דעם לשון „לידע שיש שם מצוי ראשון (לידע שיש שם אלוה”⁸²), אָז די מצוה באַשטייט אין וויסן און פאַרשטיין בשכל אָז ס'איז פאַראַן דער מצוי ראשון, דער אלוה בורא העולם; און אין אָנהויב סהמ"צ⁸³ זאָגט דער רמב"ם דעם לשון

שאברהם הכיר מכח עצמו (וראה של"ה רעה, א)*. (ב) „בחר ה' ישראל לנחלה”, נבחרו ע"י הקב"ה, ולא כמו שהי' עד עתה, „שנעשית (מאלי) אומה שהיא יודעת את ה'” –

שכ"ז מוסיף בהבנת הענין הדקתירן במצות והודיעם דרך עבודתו – בא מצד אמונה בה' כו'. (80) במנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם בתחלתו.

(81) ראה לעיל הערה 54.

(82) לשונו בהכתרת להל' יסודי התורה. ועד"ז

במנין המצות שבריש ס' היד מ"ע א.

(83) מ"ע א.

(*) ועפ"י זה יש לבאר לשון הרמב"ם „עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו כו'”, שמורה דמעלתו אינה מעצמו כ"א עשה שהי' עשה פ"י ה' דוד עראמה לרמב"ם כאן. כי זה מוסיף בהדגשה הנ"ל שדבר ה' וציוויי בא מלמעלה. עד דגם מעלתו של משה רבינו באה מאת ה'. ולהעיר דהנעילוי בנבואת משה שהוא רבן של כל הנביאים מנאר הרמב"ם לפניו, בהל' יסוה"ת (פ"ז ה"ז) בארוכה, שהתגלות אלקות אליו היתה באופן הכי נעלה „במראה כו' הוא עומד על עמוד שלם” (ומתנבא בכל זמן שיחפץ בו). שהרי הוא מכוון וממונן ועומד כמלאכי השרת, עיי"ש. וראה לקמן הערה 88.

(84) אבל י"א (ראה סהמ"צ הוצאת הר"ח העליר והר"י קאפח) שגם בסהמ"צ התרגום הנכון הוא – ידיעת אלקות. אבל בסהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות בתחלתה העתיק לשון הרמב"ם מסהמ"צ ככפנים – ל' אמונה – ומפרש שם שלדעת הרמב"ם יש ב' הענינים (ידיעה ואמונה) – ראה שם ספ"ב.

(85) ראה בארוכה סהמ"צ להצ"צ שם.

(86) רמב"ם ריש הל' יסוה"ת. וראה בארוכה „הדרן” על ספר משנה תורה להרמב"ם (קה"ת, תשמ"ה) בביאור הלכות הראשונות דהל' יסוה"ת.

דעמולט דערהערט ער באמת⁸⁸, אַז יעדע מציאות זולתו ית' איז מושלל בתכלית.

(משיחת מוצאי ש"פ נח תש"ח)

הכרתו את בוראו עד מקום שיד העיון משגת בא לכלל אמונה בה, ראה עקידה דלעיל הערה 20. ועד שנק' ראש למאמינים – ראה שמור"ר פכ"ג, ה. שהש"ר פ"ד, ח (ג).

88 וי"ל שלכן מדגיש הרמב"ם כאן בסוף הפרק ענין נבואת משה (ולא כתב סתם שציונו ה' במ"ת וכיו"ב), כי זה מוסיף ההתאמתות בהציווי דע"ו, שהרי נבואת משה „עינינו ראו ולא זר” (רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ז ה"א), „נבואתו של משה ראינו ושמענו” (שם בסוף הפרק). ובפרט בע"ז „שלכן נביא שבא ואמר שה' צוהו שתעבד ע"ז כו' אין שומעים לו שהרי בא להכחיש נבואתו של משה” (רמב"ם שם ספ"ט) – ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 184 ואילך,

שכ"ז הוא הקדמה להתאמתות דמצות וציווי ע"ז, גם כשבא מצד ציווי ה', „הודיעם דרך עבודתו”.

דער קצה הכי תחתון פון ע"ז) אויך די שלילה איז ניט גענוג ווען זי איז נאָר מצד השכל, ווייל [נוסף אויף דעם אַז בעת (נאָר) זיין שכל איז דער יסוד, קען געמאַלט זיין אַז זייענדיק מושקע אַ ריבוי זמן אין וועלט און אין עניני העולם, האָט די מציאות פון וועלט (וכל השייך לו) אַ השפעה ופעולה און איז זיך מתגבר אויף זיין שכל, ביז צו דערפירן ר"ל צום קצה הכי הפכי והכי תחתון, ווי ס'איז געווען באַ די אידן אין מצרים, אַז מצד זה וואָס „ארכו הימים” איז „חזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד ע"ז כמותם”],

שכל האדם איז אַ מציאות – אַ מציאות נבראת מוגבלת, דעריבער האָט שכל ניט בכח צו שולל זיין די מציאות הנבראים בתכלית השלילה.

דוקא ווען דאָס קומט מצד הציווי פון דעם אויבערשטן, ובדרך אמונה⁸⁷,

(87 ולהעיר, שגם אצל אברהם, אחר שהשלים

